

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

จากมุมมองหนึ่งของนักปรัชญาในอดีตเห็นว่าปรัชญาเป็นเช่นเดียวกับศาสนาที่สามารถอธิบายความหมายของชีวิต เพื่อใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตได้ นักปรัชญาจึงพยายามทำหน้าที่แสวงหาคำตอบนี้มาตลอด การให้ความหมายของชีวิต แตกต่างกันไปตามพื้นฐานความคิดเรื่องมนุษย์ ซึ่งที่ผ่านมามีการศึกษาและอธิบายความหมายของชีวิตอยู่บนฐานคิด 2 แบบใหญ่ๆ คือ แบบจิตนิยมที่มองว่า มนุษย์ประกอบด้วยสองส่วน คือ กายกับจิต และเชื่อว่าจิตสำคัญกว่า เพราะเป็นตัวตนที่แท้จริงของเรา ร่างกายมีการเปลี่ยนแปลง มีเกิดมีดับ ส่วนจิตหรือวิญญาณนั้นเป็นอมตะ นักจิตนิยมเชื่อว่าชีวิตในโลกนี้จะสมบูรณ์ไม่ได้เพราะจิตยังถูกคุมขังไว้ด้วยร่างกายซึ่งเป็นวัตถุ ดังนั้นความหมายของชีวิตจึงเป็นการเตรียมตัวสำหรับโลกหน้าด้วยการแสวงหาคำตามแบบแผนที่ได้กำหนดไว้แล้วของสังคมและอุดมคติ ส่วนฐานคิดอีกแบบหนึ่งคือสสารนิยมที่ยอมรับว่า ชีวิตมนุษย์เกิดจากหน่วยเล็กที่สุดที่เป็นสสาร มนุษย์ไม่ต้องกังวลกับความตาย เพราะความตายคือการสิ้นสุดลงของชีวิต ดังนั้นความหมายของชีวิตจึงอยู่ในโลกปัจจุบัน มนุษย์จึงอิสระเต็มที่ที่จะทำอะไรก็ได้ที่จะก่อให้เกิดความสุขแก่ตน

การอธิบายความหมายของชีวิตแบบจิตนิยมและสสารนิยมได้ถูกมองข้ามจากนักคิดบางกลุ่ม ด้วยเหตุว่าเป็นการมองมนุษย์แบบแยกส่วน ให้ความสำคัญเพียงส่วนใดส่วนหนึ่งของมนุษย์เท่านั้น นอกจากนั้นยังมองปัญหาที่อยู่ภายนอกตัวมนุษย์ ไม่ได้มองจากภายในตนเอง กล่าวคือจิตนิยมให้ความสำคัญกับจิต และแนวทางดำเนินชีวิตเพื่อมุ่งไปสู่โลกหน้า เป็นเหตุให้ละเลยการทำชีวิตในโลกปัจจุบันให้ดีที่สุด และเมื่อมนุษย์ต้องเผชิญความทุกข์ ต้องการที่พึ่งพิงทางจิตใจ จึงเป็นเหตุให้ถูกชักจูงไปตามลัทธิความเชื่อต่างๆ ได้ง่ายดังเหตุการณ์การฆ่าตัวตายหมู่ที่ปรากฏในปัจจุบัน ส่วนสสารนิยมให้ความสำคัญกับกายเท่านั้น การสิ้นสุดลงของชีวิตมนุษย์คือความตาย ไม่มีโลกหน้าให้ต้องนึกถึง ดังนั้นมนุษย์จึงมีอิสระจะทำอะไรก็ได้เพื่อความสุขของตนเอง มนุษย์จึงพยายามดิ้นรนแสวงหาวัตถุเพื่อตอบสนองความต้องการของตนอย่างไม่มีขีดจำกัดแม้จะต้องละเลยศีลธรรมก็ตาม เป็นเหตุให้เกิดปัญหาสังคมอันเกิดจากการเอารัดเอาเปรียบเพื่อนมนุษย์ด้วยกันเอง

ปรัชญาอัตถิภาวนิยม (Existentialism) เป็นปรัชญาที่ไม่ได้ให้ความสนใจกับส่วนใดส่วนหนึ่งของมนุษย์ แต่ให้ความสนใจกับทุกส่วน สนใจปัญหาที่เกิดจากตัวมนุษย์ (man) มากกว่าธรรมชาติภายนอก (nature) หรือเริ่มจากอรรถา (subject) มากกว่าวัตถุ (object) เน้นความมีเสรีภาพของบุคคลและความเป็นตัวของตัวเอง เห็นว่ามนุษย์ควรมีเป้าหมายอยู่ที่ตัวเอง มนุษย์ควรแสวงหาตัวเอง การดำรงอยู่ของมนุษย์จึงควรหมายถึงการค้นพบความหมายหรือคุณค่าในชีวิตของตนเอง

ลีโอ ตอลสตอย (Leo Tolstoy, 1828-1910) นักเขียนผู้มีชื่อเสียงของรัสเซียเป็นผู้นำหนึ่งที่ได้พยายามให้ความหมายของชีวิตตามแนวคิดอัตถิภาวนิยม ตอลสตอยได้เขียนไว้ใน “คำสารภาพ” (A Confession) ว่าชีวิตไร้สาระ แม้ว่าจะประสบความสำเร็จในด้านการเป็นนักเขียนแต่เขาสารภาพว่าเคยคิดฆ่าตัวตาย หลังจากที่เกิดความสงสัยว่าพระเจ้ามีจริงหรือไม่ ความสงสัยนี้ได้ทำให้เขาหมดความหมายที่จะอยู่ต่อไป เพราะตามความเชื่อของศาสนาคริสต์ มนุษย์มีบาปติดตัวมาแต่กำเนิด มนุษย์เกิดมาเพื่อไถ่บาปด้วยการทำความดี เพื่อจะได้ไปอยู่ร่วมกับอาณาจักรของพระเจ้าในสรวงสวรรค์หลังจากที่ได้ตายจากโลกนี้ พระเจ้าจะพิพากษาในวันที่โลกนี้สิ้นสุด (Judgement Day) ว่าใครทำดีก็ให้ไปสรวงสวรรค์ ส่วนใครทำชั่วก็ต้องถูกทำโทษในนรก การมีชีวิตอยู่ในโลกมนุษย์จึงมีความหมายในแง่ที่มนุษย์ต้องสร้างความดี ปฏิบัติตามคำสอนทางศาสนาเพื่อชีวิตหลังความตายซึ่งมีความสำคัญกว่า แต่เมื่อตอลสตอยเกิดความสงสัยว่าพระเจ้ามีอยู่จริงหรือไม่ จึงทำให้สั่นคลอนแนวคิดการมองความหมายของชีวิตแบบคริสต์ศาสนา ทำให้เกิดคำถามตามมาว่าจะมีชีวิตไปเพื่ออะไรหากไม่มีพระเจ้า ในเมื่อสิ่งที่มนุษย์อยู่ข้างหน้าก็คือความตายแล้วทุกอย่างก็สูญสลายไปแต่ในท้ายที่สุดลีโอ ตอลสตอยก็หันกลับมามีศรัทธาในพระเจ้าตามเดิม ทำให้ตอลสตอยมีความหวัง และกำลังใจในการดำรงชีวิตอย่างเปี่ยมล้น เท่ากับว่าลีโอ ตอลสตอยได้นำพระเจ้ามาสร้างความหมายให้กับชีวิต¹

นอกจากนี้อัลแบร์ กามูส์ (Albert Camus, 1913-1960) ก็ได้เขียนวรรณกรรมแนวอัตถิภาวนิยมเรื่อง “ชะตากรรมของซิเซอฟัส” (The Myth of Sisyphus) แสดงให้เห็นถึงการสร้างความหมายของชีวิต โดยซิเซอฟัสตัวละครเอกของเรื่องได้กระทำความผิดจึงถูกบรรดาเทพเจ้าลงโทษทัณฑ์ให้กลิ้งก้อนหินขึ้นไปสู่ยอดเขาและปล่อยให้ก้อนหินนั้นตกลงมา ทั้งนี้เพราะพระองค์มีเหตุผลที่จะคิดว่าไม่มีการลงทัณฑ์ใดจะร้ายกาจเท่ากับการลงแรงที่สิ้นหวังและไร้ผลตอบแทน ซิเซอฟัสได้ใคร่ครวญถึงสภาพของเขาอย่างทะลุปรุโปร่งว่าโทษทัณฑ์ครั้งนี้เป็นไปเพื่อทรมานเขา

¹ สรุปความจากสุภมิตร เขมาลีลากุล, “การศึกษาเชิงวิจารณ์แนวคิดเรื่องยูโดโมนี (Eudaimonia) ของอริสโตเติล”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ 2541, หน้า 1-3.

ดังนั้น เขาจึงไม่รู้สึกรับเป็นทุกข์ในโชคชะตานี้แต่กลับเขี่ยหยันมันเล่น ซึ่งเขาได้พยายามให้ความหมายของชีวิตจากการตระหนักถึงโทษทัณฑ์ที่ได้รับและสามารถอยู่เหนื้อมันได้²

การให้ความหมายของชีวิตตามแนวทางปรัชญาอัตถิภาวนิยมจึงเป็นอีกทางเลือกหนึ่งสำหรับมนุษย์เรา

การศึกษาเรื่องความหมายชีวิต ไม่เฉพาะเจาะจงว่าเป็นงานทางด้านปรัชญาเท่านั้น แต่ยังถูกนำไปใช้ในงานด้านจิตบำบัด (Psychotherapy) เช่น ในทฤษฎีนิยบำบัด (Logotherapy) ของ วิคเตอร์ อีมิล ฟรังค์ (Victor Emil Frankl, 1905-1997) จิตแพทย์ชาวเวียนนา ซึ่งเป็นที่รู้จักแพร่หลายมากที่สุดคนหนึ่ง

จากการที่ฟรังค์มีประสบการณ์ชีวิตด้วยตนเองเกี่ยวกับการพลัดพราก การขาดอิสรภาพ และการตายของคนที่ใกล้ชิด ขณะเป็นเชลยในค่ายกักกันของพวกนาซี ฟรังค์ได้เห็นคนจำนวนมาก ถูกฆ่าตายด้วยการรมควันพิษ หรือไม่ก็ตายด้วยความหิวโหยและถูกใช้ให้ทำงานหนัก และไม่เพียงแต่เท่านั้น ฟรังค์เองก็ยังพลัดพรากจากครอบครัว ทำให้เกิดความทุกข์ใจมากกว่าความทุกข์ทางกายเสียอีก

ประสบการณ์จากการสังเกตทั้งความทุกข์ของตนเองและเพื่อนร่วมงานในค่ายกักกันทำให้ฟรังค์เริ่มเข้าใจถึงความหมายของชีวิตมากขึ้น ฟรังค์เห็นว่าการให้ความสำคัญต่อความหมายของชีวิต มีผลต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ เนื่องจากความหมายของชีวิตเป็นแรงจูงใจที่ทำให้ผู้สันทนงอยากที่จะมีชีวิตอยู่ต่อไป ฟรังค์ได้นำข้อสังเกตดังกล่าวมาพัฒนาทฤษฎีทางจิตวิทยาอันเป็นที่มาของทฤษฎีนิยบำบัด

จากการศึกษาเบื้องต้น พบว่าฟรังค์นำหลักปรัชญามาสร้างและพัฒนาเป็นทฤษฎีนิยบำบัด เพื่อประยุกต์ใช้บำบัดผู้ที่สิ้นหวังในชีวิตโดยมองปัญหาที่เกิดขึ้นในเชิงปรากฏการณ์วิทยา (Phenomenological approach) ของฮูสเซอร์ล (Edmund Husserl, 1859-1938) กล่าวคือ พยายามเข้าใจปัญหาที่เกิดขึ้น โดยมองจากแง่ของตัวเอง มิใช่มองจากแง่ของคนอื่นที่มองเขา อีกทั้งยังได้รับอิทธิพลแนวคิดเรื่องเจตจำนงเพื่อชีวิต (Will to Live) ของโชเพนฮาว์ (Arthur Schopenhauer, 1788-1807) โดยเชื่อว่า มนุษย์มีความดิ้นรนตลอดเวลาเพื่อการมีชีวิตอยู่ แต่หลักปรัชญาที่มีอิทธิพลอย่างเด่นชัดในทฤษฎีนิยบำบัดคือ ปรัชญาอัตถิภาวนิยม ซึ่งเน้นการมีอยู่ของมนุษย์ ยกตัวอย่างเช่น เรื่องเสรีภาพและความรับผิดชอบ ฟรังค์เห็นว่าไม่ควรตัดสินคุณค่าในชีวิตให้บุคคลอื่น แต่ให้เขาใช้เสรีภาพเลือกทางเดินชีวิต สร้างความหมายของชีวิตในการดำรงอยู่

² สรุปลความจากพินิจ รัตนกุล, ปรัชญา (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2517), หน้า 1-5.

จะต้องรับผิดชอบในสิ่งที่เลือกนั้นด้วย ฟรังค์กล่าวว่า “มนุษย์สามารถดำรงอยู่ และแม้แต่จะตายเพื่ออุดมการณ์และค่านิยมต่างๆ ของเขาได้”³ นอกจากนี้ฟรังค์ยังได้รับอิทธิพลจากปรัชญาอัตถิภาวนิยมอีกหลายด้านด้วยกัน ผู้วิจัยจึงเห็นควรศึกษาวิเคราะห์เพื่อให้ทราบแน่ชัดว่า วิธีปรากฏการณ์วิทยาของฮุสเซิร์ล, แนวคิดเรื่องเจตจำนงเพื่อชีวิตของโซเปนฮาว์และปรัชญาอัตถิภาวนิยม มีอิทธิพลอย่างไรต่อฟรังค์และฟรังค์ได้นำหลักปรัชญาดังกล่าวมาพัฒนาและประยุกต์ใช้ในทฤษฎีนี้บ้างหรือไม่ และในทฤษฎีนี้บ้างนั้น ฟรังค์ได้ให้ความหมายของชีวิตไว้ว่าอย่างไร

อนึ่งการจะเข้าใจเรื่องความหมายของชีวิต นักปรัชญาหลายท่านได้เน้นความสำคัญของปัญหาเชิงปฏิบัติ⁴ คือปัญหาที่ว่าเราควรดำเนินชีวิตอย่างไร และการจะรู้ว่าชีวิตควรดำเนินไปอย่างไรก็ต้องรู้เป้าหมายของชีวิตก่อน นั่นคือเราจะต้องรู้คำตอบก่อนแล้วเราจึงจะรู้วิธีการ (means) ที่จะเข้าถึงเป้าหมาย ดังนั้นงานวิจัยนี้จึงต้องเข้าไปแสวงหาคำตอบในประเด็นที่สัมพันธ์กับปัญหาเรื่องความหมายของชีวิตจาก 3 ประเด็นใหญ่ๆ คือ 1. ธรรมชาติของมนุษย์เป็นอย่างไร 2. เป้าหมายของมนุษย์คืออะไร 3. มนุษย์ควรดำรงอยู่อย่างไร

1.2 วัดดูประสงค์ของการวิจัย

1.2.1 เพื่อศึกษาวิเคราะห์ความหมายของชีวิตในทฤษฎีนี้บ้างของฟรังค์

1.2.2 เพื่อศึกษาวิเคราะห์ว่า วิธีปรากฏการณ์วิทยาของฮุสเซิร์ล, แนวคิดเรื่องเจตจำนงเพื่อชีวิตของโซเปนฮาว์และปรัชญาอัตถิภาวนิยม มีอิทธิพลต่อทฤษฎีนี้บ้างและฟรังค์นำมาพัฒนาและประยุกต์ใช้ในทฤษฎีนี้บ้าง

1.3 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.3.1 ทำให้เข้าใจได้ว่า แนวคิดทางปรัชญาคือ วิธีปรากฏการณ์วิทยาของฮุสเซิร์ล, แนวคิดเรื่องเจตจำนงเพื่อชีวิตของโซเปนฮาว์และปรัชญาอัตถิภาวนิยม มีอิทธิพลต่อทฤษฎีนี้บ้างของฟรังค์และถูกนำมาประยุกต์ใช้ในทฤษฎีนี้บ้าง

1.3.2 ทำให้เข้าใจความหมายของชีวิตในทฤษฎีนี้บ้างของฟรังค์

1.3.3 ช่วยให้เห็นคุณค่าของการมีชีวิตอยู่อย่างมีความหมาย

³ เกลิมเกียร์ติ ผิวนวนล, “จิตบำบัดกับลัทธิอัตถิภาวนิยม : บทแนะนำนัยบ้าง”, วารสารมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่(มกราคม – มีนาคม 2523) : 77.

⁴ Karl Britton, *Philosophy and the Meaning of Life*(Great Britain : Cambridge University Press, 1969), p. 6. "The Meaning of life is a practical problem"

1.4 ขอบเขตการวิจัยและวิธีการ

1.4.1 ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยนี้จำเพาะขอบเขตแหล่งข้อมูลอยู่ที่งานเขียนของฝรั่งเศส ฉบับที่แปลเป็นภาษาอังกฤษ 3 เล่มและภาษาไทย 1 เล่ม ดังต่อไปนี้

- Man's Search for Meaning แปลโดย Ilse Lasch
- The Doctor and the Soul แปลโดย Richard and Clara Winston
- Psychotherapy and Existentialism แปลโดย James C. Crumbaugh, Hans O. Gerz, Leonard T. Maholick
- วิเตอร์ ฟรังค์. ความหมายชีวิต (Man's Search for Meaning). แปลโดยคุณพ่อกสิธิ์ กฤษราลัมภ์, คุณพ่อกสิธิ์ อาทิตยา

รวมทั้งเอกสาร วารสาร บทความ ที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดชีวิตและผลงานของฝรั่งเศส

ส่วนการศึกษานั้น จำกัดขอบเขตที่การศึกษาทฤษฎีนักบำบัดของฝรั่งเศส เพื่อวิเคราะห์หาความหมายของชีวิตในทฤษฎีนักบำบัดของฝรั่งเศส จากประเด็นดังต่อไปนี้ 1. ธรรมชาติของมนุษย์เป็นอย่างไร 2. เป้าหมายในชีวิตของมนุษย์คืออะไร 3. มนุษย์ควรดำรงอยู่อย่างไร

1.4.2 วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (documentary research) โดยการรวบรวมข้อมูลจากเอกสารดังระบุข้างต้น แล้วนำข้อมูลที่ได้รับ มาวิเคราะห์ วิจัย และนำเสนอในเชิงพรรณนาโวหาร